

Pääkirjoitus

Psykoanalyysi ja avantgarde

Avantgarde viittaa sotilasterminä armeijan kärkijoukkoon tai etuvartioon, mutta 1800-luvun puoliväliin tultaessa termillä oli jo kytkentöjä politiikkaan ja taiteisiin. Ranskalainen filosofi ja taloustieteilijä Henri de Saint-Simon (oletettavasti oppilaidensa Léon Halévy ja Olinde Rodriguesin avustamana) oli julistanut vuonna 1824, että taiteiden innovatiiviset ideat palvelevat koko yhteiskunnan uudistumista. Sosialististen aatteiden edeltäjänä hän arveli, että taiteilijoiden ohella myös tieteenharjoittajat, tehtailijat, kauppiat ja pankkiiritkin saattoivat olla uudistusten eturintamassa luomassa valtiotonta yhteiskuntaa.

Alkaen realismista ja eri modernismien myötä avantgarde on taidesuuntauksissa merkinnyt sekä muodon että sisällön uudistamista, rajojen ylittämistä, sovinnaisuuksien arvostelua ja luovia oivalluksia. Taiteiden avantgarden on katsottu jääneen pääasiassa historialliseksi määreeksi, jolla ei enää ole osuvaa käyttöä nykytaiteen kentässä. Peter Bürger piti jo vuonna 1974 *Theorie der Avantgarde* -teoksessaan avantgarden tarinaa loppuun kuluneena. Kumoukselliset taidesuuntauksukset on kanonisoitu ja museoitu instituutioihin, rajojen ylittämiset on mukautettu kulttuuritalouden ja -markkinoinnin tarpeisiin. Postmoderni muovasi avantgarden ”kaikki käy” -kulutuskulttuurin koristeeksi, valtajärjestelmän tukemaksi näennäiskriittiseksi osaksi, joka on korvannut aiemmin ivaamansa porvarillisen moraalin ”matkustamisen, huvittelun ja nautinnon” globaalilla kolmiyhteydellä.

Tieteiden piirissä avantgarde on käsitteenä ollut harvemmin esillä. Sigmund Freudin psykoanalyysin varhaisvaiheet osuvat yksiin useiden modernien suuntausten kanssa, jo syntymäpaikallaan Wienissäkin. Freudin ja hänen seuraajiensa kirjoituksissa on epäilemättä nähty arveluttavia ja odotuksista poikkeavia muotoiluja ja sisältöjä. Psykoanalyysin vastaanotossa ilmeni dynaamisia ristiriitoja normaalitieteen ja radikaalien näkemysten välillä. Myös psykoanalyttisen liikkeen sisällä kehkeytyi luovia jännitteitä akateemisen ja ei-akateemisen, lääketieteellisen-luonnontieteellisen ja ”hengentieteellisemmän” suuntautumisen välillä. Viktoriaanisisessa ja jälkiviktoriaanisisessa ajassa risteytyivät ”psykkinen tutkimus”, tiedostamaton, mystiikka, symbolismi, esoterismi, erotiikka ja dekadenssi, ja ne vaikuttivat sekä taiteisiin että psykoanalyysiin.

Freud teki kuitenkin pesäeroa sekä mystiikkaan että moderniin taiteeseen ja korosti psykoanalyysin tieteellistä asemaa. Hänen taidemielityksensä olivat enimmäkseen sovinnaisia, eikä hän voinut ymmärtää, mitä esimerkiksi surrealistit tavoittelivat, kun he tukeutuivat psykoanalyttisiinkin ideoihin. Ylipäänsä hän ei voinut hyväksyä sitä, että taiteilijat omilla aloillaan pyrkivät psykoanalyysin soveltamiseen. Sen sijaan psykoanalytikoille hän varasi täyden oikeuden tulkita taiteilijoiden töitä.

Freudin omasta tuotannosta ovat jälkipolvet tehneet useita erilaisia päätelmiä, edelleenkehittyistä tyrmääviin lausuntoihin. Freudin porvarillisten ja konservatiivisten mieltymysten ohi hänen kirjallisen ja ammatillisen perintönsä radikaalius haastaa edelleen lisäyksiin ja muutoksiin. Myös psykoanalyysin varhaisten ja nykyisten toisinajattelijoiden kirjoituksissa on aineksia psykoanalyysin ja sen suhteiden jatkuvalle uudelleenarvioinnille. Vain yhtenä esimerkkinä mainittakoon W. R. Bion, jonka ensimmäiseksi potilaaksi 1930-luvun puolivälissä osui nuori kirjailija Samuel Beckett. Heidän vastavuoroisesta psykoanalyysin kokemisestaan kehkeytyi muodonmuutoksia, Beckettin kokeellisessa fiktiossa ja Bionin psykoanalyttisen teorioinnin postmodernia käännettä ennakoivissa avauksissa, joihin lehtemme lukijat ovat saaneet muun muassa Esko Klemelän opastuksella perehtyä.

Totalitaariset vallat ovat vastustaneet sekä psykoanalyysia että avantgardea. Kriitikkojen mukaan psykoanalyysissa itsessään on vakavia opillisen jähmettymisen oireita. Positiivisemmin suhtautuvat näkevät psykoanalyysissa lupaavia uudistumisen mahdollisuuksia. Psykoanalyysis-

sa on ollut vaikeasti sulatettavia aineksia, jotka ovat olleet siihen kohdistuvan vastustuksen ja samalla sen elinvoiman lähteitä. Pirkko Siltala esitti *Psykoterapia*-lehdessä (2/2010) pohtimisen aiheen: "Voisimmeko ajatella myös, että läheisessä suhteessa taiteen kanssa psykoanalyysi syntyy uudelleen? Psykoanalyysi, jolla on taiteellinen luonne."

Taiteet ovat psykoanalyysin itsehavainnoinnin ja "uudelleensyntymän" yksi olennainen dialoginen kumppani. *Psykoterapia*-lehdessä on pyritty lisäämään psykoanalyysin kulttuuristen yhteyksien tarkastelua, vaipumatta nostalgiaan ja unohtamatta psykoanalyysin muita eläviä yhteyksiä. Vaihtuvissa suhteissaan ja ympäristöissään psykoanalyysi ei voi pysyä aina samana, toisin kuin uskomusjärjestelmät, jotka nojautuvat ennalta ilmoitettuun, eivät kokemuksellisesti koeteltuun ja tutkittuun tietoon. Puhuessaan persoonallisuuden rakennemallistaan (se, minä, yliminä) Freud kehotti lukijoitaan ajattelemaan tätä alustavaa mallia kuin modernia maalausta, jossa värikkäät sekoittuvat toisiinsa, vailla selkeitä, maantieteellisille kartoille ominaisia rajoja.

Psykoanalyysille on kehittynyt useita identiteettiversoja, kuten relationaalinen, intersubjektii- vinen, kommunikatiivinen, feministinen, postkoloniaalinen, monikulttuurinen, integratiivinen ja neuropsykoanalyttinen. Psykoanalyysin vaihtoehtoiset identiteettikertomukset voivat hämmentää vankkoihin teoriaperusteisiin turvautuvia lukijoita. Toisaalta internet ja sosiaalinen media ovat tuoneet mukanaan lyhytpinnaista, nopeasti tarkkaavuutta vaihtavaa, hyppelehtivää, katkelmasta toiseen harppovaa, äkisti kyllästyvää, syvällisen kertomuksen syrjään sysäävää lukemista.

Tämän numeron suomennospsykoanalyttikko-kuvataiteilija Bracha L. Ettingeriltä, jolta on jo aiemmin lehdessämme julkaistu artikkeli (ks. 2/2011), tarjoaa lukijalle yllättäviä kohtaamistapahtumia ja matriisisia rajatiloja. Lukemisprosessi vaatii myötä tuntevaa heittäytymistä aina ei-verbaalisiin rytmeihin, kaaoksen ja kosmoksen vastavuoroiseen sykintään saakka. Ettinger muotoilee uudelleen vastustusilmiötä: vastustus ei ole jotakin vastaan, vaan jotakin varten. Luottamuksellisesti voidaan tuntea vastustusta, sen sijaan välinpitämättömyys tuhoaa totaalaisesti vastarinnan.

Lieneekö elinvoimaisessa psykoanalyysissa juuri noita luottamuksellisesti lähestyttäviä ja edelleen vaikeasti sulateltavia vastarinnan ituja, joista kasvaa merkityksellisiä kokemuslottuvuuksia, kehräviä kertomuksia muistojen, kuvitelmiä ja toiveiden kudelmia varten?

Juhani Ihanus
päätoimittaja